

príčiny politickej nestability, spokojil sa s definíciami, ktoré síce zapadajú do premeny medzi jednotlivými etapami a fázami, ale postrádajú exaktnejšie argumenty. Pri objasňovaní problémov modifikačného procesu autor skúmal a vyhľadával styčné body tohoto procesu s podobnými javmi na Západe a predovšetkým v krajinách so staršou industrializáciou. Dospel k záveru, že nehladiac na zvláštnosti prostredia, historické okolnosti a moment prechodu, ako aj na sociálne a politické klíma, ktoré v onom momente prechodu vo svete vládne, prípad Argentíny sa približuje západnému modelu.

Problémové súvisí s predchádzajúcou kapitolou stať „Estructura social e intervención militar en America Latina“ Gina Germaniho a Kalmana Silverta. Otázky sociálnej štruktúry sa posudzujú z hľadiska výkonnej politickej moci, ktorej podstata podľa autorov sa prejavovala predovšetkým v hospodárskej sfére, lepšie povedané, v oblasti obchodu. Pritom však táto politická moc tradične ignorovala základnú schému — koncentráciu pôdy, systém dvoch tried a izoláciu väčšiny obyvateľstva, a to nielen v Argentíne, ale v celej Latinskej Amerike. Podobným celolatinskoamerickým problémom je aj postavenie armády, jej úloha v štáte a snaha o jej profesionalizovanie. Germani a Silvert vymezujú správne historické korene tohoto javu a špecifikovali ho v jednotlivých krajinách Južnej Ameriky. Problematickejšie sú ale ich úvahy o dnešnom postavení a vplyve armády. Aj keď sa nedá jednoznačne tvrdiť, že vždy a v každom prípade zohrala armáda negatívnu úlohu v národnom živote, tvrdiť opak by bolo tiež nemiestne

nadnesené. Práve tak nemožno preceňovať jej držanie faktickej moci počas medzivlád a prípadnú spoluprácu s civilnými skupinami.

Gradáciu problému demokracie v Latinskej Amerike a najmä v Argentíne obsahuje stať Jorge Graciarena „Desarrollo y política“, ktorá je skôr esejou plnou zaujímavých predpokladov a zovšeobecnení o stanovených základných liniách politickej činnosti v Latinskej Amerike a jej dôsledkoch a vývoji ako politickom probléme. V tejto súvislosti sa zmieňuje aj o „spoločenstve pre pokrok“.

Výsledkami procesu rozvoja ako politického problému sa zaoberá posledná, veľmi prepracovaná stať Torcuata di Tella o monolitických ideológiách v politických viacstranových systémoch, o mechanizme politického života a preskupovaní elít. S niektorými jeho názormi na postavenie a silu robotníckej triedy, účinnosť „ľudového nacionalizmu“ a jeho charakteristiku by sa dalo úspešne polemizovať. Nebolo by však na mieste upierať im istú dávku originality a oprávnenia zvlášť vzhľadom k činnosti a angažovanosti samotného autora; je dosť pochopiteľné, že praktický politik sa môže dopustiť zjednodušenia tam, kde prax neoverila teóriu ani jeho, ani jeho protivníkov.

Na základe predloženého materiálu je treba privítať kladne snahu autorov, ktorí sa snažia nájsť vysvetlenie otázok a problémov argentínskej spoločnosti 20. storočia a spolupracovali na výskumnom programe sociologického ústavu a Ústavu sociálnej histórie pri Filozofickej fakulte v Buenos Aires.

LUBICA SUCHÁNKOVÁ

MODERNÍ HISTORIE BARMY

Frank N. Trager, *Burma: from Kingdom to Independence*, A Historical and Political Analysis, Pall Mall Press, London 1966, 437 str., 1 mapa.

Po delší dobe vyšlo opäť rozsáhlejší dielo o moderní histórii Barmy a jejím politickém vývoji súčasné dobe. Jeho autor, profesor mezinárodných vzťahů na newyorské universitě, je významným odborníkem pro otázky jihovýchodní Asie vůbec a Barmy zvláště. Měl možnost seznámit se důkladně s problematikou Barmy jak při studijních cestách, tak hned v prvních letech existence nezávislé Barmy, kdy tam byl ředitelem americké pomoci. Svě zkušenosti uložil v řadě časopiseckých statí a v několika knihách (*Toward a Welfare State in Burma*, New York

1954, poáílel se na publikacích: *Burma*, New Haven 1956; *Burma's Role in the United Nations 1948—1955*, New York 1956, a byl editorem a autorem úvodu knihy *Marxism in Southeast Asia*, Oxford University Press 1960).

Recenzované dílo je velmi bohatě dokumentováno, obsahuje 75 stran odkazů a vysvětlivek. Je založeno na studiu rozsáhlých materiálů všeho druhu, od archivních, přes literaturu, časopisy a noviny (zvláště důležité pro nejnovější dobu) až po osobní vzpomínky účastníků událostí.

Tragerova kniha je rozdělena do tří cel-

ků. První celek zahrnuje stručnou historii královské a koloniální Barmy až po dosažení nezávislosti. Autor dále sleduje počátky barmského moderního nacionalistického hnutí a soustřeďuje se pochopitelně na hnutí thakchinů, kteří první uspěli v budování masových organizací a vedli je k obnovení nezávislosti. Vůdcové thakchinů vyjádřili své ideály o budoucím nezávislém státě v manifestech, značně ovlivněných socialistickými myšlenkami převzatými z Evropy. Významně čerpali z marxismu, i když ovlivněného deformacemi počínajícího období kultu osobnosti a přejímaného neúplně. Autor vstihl skutečnost slovy: „Přijímali zjednodušenou verzi marxistické filosofie.“ (Str. 54.)

V boji proti britskému kolonialismu se naskytl thakchinům spojenec v podobě militaristického Japonska. Trager má pochopení pro intermezzo barmské nezávislosti pod japonským protektorátem za druhé světové války. Vždyť přes všechna omezení to přece jen určitá nezávislost byla. S tím větším sympatiemi přistupuje k další etapě boje, vedené Ligou proti fašismu a za svobodu lidu, jež dovedla zemi až ke skutečné nezávislosti počátkem 1948.

Z historie svobodné Barmy (druhý celek) věnuje autor značnou pozornost prvním létům občanské války, kdy šlo o býtí a nebytí barmské vlády i celého státu. Staví se velmi příznivě k tehdejší vládě, i když jí vytýká smířlivost, nerozhodnost a nedostatek politických zkušeností. Jeho sympatie k vládě jsou ovšem posíleny skutečností, že prvními, kdo zahájili boj, byli komunisté. Ale i přes toto jeho celkové zaměření (podmíněně třídně a politicky) je nutno uznat, že k fakticitě i k interpretaci většiny faktů přistupuje poměrně velmi objektivně a že jeho kritice tehdejší KS Barmy, sledující taktiku mezinárodního komunistického hnutí konce 40. let, neschází často reálné opodstatnění. Přesto mu některé generalizace znesnadnily postřeh detailů, například při posuzování úlohy Socialistické strany a Aun Schana. Zdůrazňuje až to období, kdy se jak socialisté, tak i Aun Schan stavěli již jasně proti komunistům, a málo si všímá poměrně sice krátké, ale důležité a zajímavé doby vzájemné spolupráce. Nevidí například, že mezi socialisty a KS Barmy probíhalo zpočátku pouze konkurenční soupeření bez větších ideologických rozdílů, nebo že Aun Schan se těsně po válce považoval za člena KS Barmy ap.

Pro začátek občanské války byly důle-

žitě tzv. Gošalovy teze, jejichž přesná podoba i znění nejsou úplně jasné (mělo jít o vytyčení cílů KSB, především o uchopení moci). Trager podává neobvyklou verzi o formě tohoto dokumentu a podrobněji prezentuje i jeho obsah (str. 99—100), přičemž tvrdí, že kopie tezí je v jeho vlastnictví. V další nejasné otázce z onoho období, kterou je rezignace socialistických ministrů v nejhorší době občanské války na jaře 1949, podporuje nejběžnější a patrně nejpravděpodobnější výklad, že totiž byla aktem, jenž měl uvolnit vládní ruce pro dílčí jednání s povstalci, hlavně s KSB, která se již ostře stavěla proti socialistům.

Dále autor sleduje vývoj nezávislé Barmy, překonávání následků občanské války a úsilí o hospodářský rozvoj podle osmiletého plánu (1952—60), k němuž uvádí rozsáhlý statistický materiál. Soustřeďuje se ale až na krizi barmského parlamentního systému, kdy v r. 1958 po rozkolu ve vládnoucí Lize neexistovala civilní síla, která by byla schopna vytvořit vládu. Zastává jednodušší (ale zřejmě reálnější) výklad příčin rozkolu a správně prohlašuje, že považovat jednu frakci Ligy za prokomunistickou a druhou za prozápadní je naprosto chybné (taková hodnocení, založená na nekritickém přejímání argumentace z tehdejší nevybíravě vedené polemiky obou frakcí, byla dosti běžná v publicistice socialistických zemí). Podobně odmítá vidět podstatnou příčinu rozkolu v drobnějších rozdílech v socialistických názorech hlavních politických osobností (str. 176, 177).

K vysvětlení další sporné otázky, totiž převzetí moci neparlamentní vládou gen. Nei Wina, používá oficiální verze, podle níž U Nu dobrovolně vyzval Nei Wina k vytvoření vlády. Je všeobecně přijímáno, že šlo o převzetí moci armádou, i když ústavními předpisy byly pečlivě dodrženy, ovšem v detailech je řada věcí nevyjasněna. Trager k tomu napsal: „Napovrch to vypadalo, jako by si armáda vynutila tzv. pozvání a organizovala převrat s cílem potlačit nebezpečí legálního nebo ilegálního komunismu. Taková interpretace... se neshoduje s barmskou politickou realitou.“ (Str. 179.) Podle Tragera nechtěla žádná frakce riskovat výsledky blížících se voleb a U Nu se nechtěl stát znovu „minoritním premiérem“, tj. nechtěl se znovu (tak jako těsně po rozkolu) spoléhat na podporu levicové Národní jednotné fronty. Proto existuje „málo důvodů pochybovat o U Nuově ujištění, že pozval Nei Wina jako jednotlivce,

aby přijal funkci ministerského předsedy v zájmu zajištění míru a pozdějších svobodných, řádných voleb“. (Str. 180.)

Autor realisticky hodnotí činnost této vlády (1958—60), jež byla zpočátku vzhledem k svému vojenskému pozadí přijímána světovou pokrokovou veřejností s nedůvěrou. Nezapomíná ovšem zdůraznit, že „ochráníla zemi před komunistickou subverzí... drasticky zmenšila možnosti komunistického úspěchu v Barmě s výjimkou vnější intervence“. (Str. 189.) Chválí její efektivnost, na barmské poměry opravdu nevídanou.

Dále se věnuje složitým problémům poslední U Nuovy vlády (1960—62) — separatistickým tendencím národnostních menšin, potížím s plněním volebních slibů (buddhismus jako státní náboženství, autonomní státy pro Mony a Arakánce) a rozkošem v jeho Svazové straně. Setkává se se známou potíží — s vysvětlením skutečnosti, že vláda, vzešlá z tak výrazného volebního vítězství, se dostala tak brzy do vážné krize. Domnívá se (a ne bezdůvodně), že mimo uvedených obtíží „U Nuův závěrečný neúspěch byl hlavně psychologický, že již nemohl děle smiřovat požadavek politického vůdcovství se svým přáním dosáhnout buddhistické náboženské integrace a uvádět její důsledky do veřejného života“. (Str. 198.) V tomto závěru naráží na U Nuovu osobnost jako zbožného buddhisty, pro něhož i jeho socialistické ideály měly být pouze prostředkem k dosažení náboženských cílů.

Tragerova Barma je vlastně první knihou, jež líčí převrat, který provedla barmská armáda v r. 1962, a činnost současné Revoluční rady. Nicméně tomuto období je věnováno poměrně málo místa (devátá kapitola o 21 stranách pokrývá vlastně období od r. 1960). Činnost nového režimu je líčena stručně, většinou ve shodě s oficiální interpretací, a dosti optimisticky (jinak by se musel například věnovat srovnávání výsledků první a druhé Nei Winovy vlády ap.). Říká sice, že „celkový účinek znarodňování a demontáže z roku 1964 na život většiny barmských rodin byl rozkladný“ (str. 206), ovšem blíže se vážným hospodářským problémům dnešní Barmy nevěnuje. Zdůrazňuje však, že Revoluční rada udržela stabilitu a jednotu Barmského svazu. Cenným na jeho pohledu na Revoluční radu je opět jeho realismus, nepřeceňování možností a výsledků nové vlády. Říká sice, že „generálův nový režim... se tentokrát rozhodl vybudovat nový politický řád, který by sloužil cílům, o něž on a ostatní barmští nacionalisté svým způso-

bem usilovali“ (str. 202), ale zároveň správně upozorňuje na to, že například v Barmské cestě k socialismu je ve skutečnosti málo nového, pokud se týče klasického výkladu socialistických idejí v Barmě, budování plánované socialistické ekonomiky (str. 200), a že „ani vláda (Revoluční rada — J. K.) nemusela mnoho udělat pro to, aby dokončila proces vedoucí ke státnímu obchodu s rýží a dřevem a státnímu vlastnictví několika velkých průmyslových podniků..., který byl započat dříve podle plánů civilních vlád“ (str. 204—205). Toto strážlivě ocenění a chápání současného barmského režimu jakožto jednoho z článků pokračujícího vývoje barmského národního hnutí je daleko správnější než (zvláště v publicistice socialistických zemí běžné) přeceňování Revoluční rady, jíž bylo přisuzováno zvláštní (ne-li jedinečné) místo v moderní barmské historii a pro jejíž činnost byla hledána často hluboce podložená vysvětlení.

Třetí oddíl knihy je věnován vztahům Barmy k ostatnímu světu. Je značně rozsáhlý (142 stran) a má dvě části. V první autor zkoumá obecné základy barmské zahraniční politiky a vztahy k asijským zemím. Trager dokazuje, že politika nezáčastněnosti nebyla základem zahraniční politiky barmského státu od jeho počátků, nýbrž že v prvních letech mladý stát usiloval o uzavření obranných aliancí s mocnými spojenci. Při této příležitosti kritizuje tehdejší politiku USA a Západu vůbec proto, že nereagovaly na nabídky barmských státníků. Tato velmi dlouhá argumentace se zdá jedním ze slabších míst knihy. Barmští představitelé sice koncem 50. let projevovali podobné tendence, ovšem ty vyplývaly spíše z jejich idealizovaných představ o poválečném světě vzájemně spolupráce všech států a v tomto smyslu i určité kolektivní bezpečnosti (jak to ukazují některé projevy Aun Schanovy). Není tedy namístě spojovat je s ochotou vstoupit do nějakých paktů, známých z pozdější doby. Při tomto pojetí potom autorovi vychází rychlý přechod Barmy k politice nezáčastněnosti, který blíže neosvětluje. Polemizuje hlavně s H. Tinkerem, který tvrdil (*The Union of Burma*, London 1957), že Barma nehledala spojence na Západě proto, že barmská vláda nebyla v této otázce jednotná a socialisté značně sympatizovali s SSSR. Trager podceňuje vliv Socialistické strany (hlavně její levice, kterou nepovažuje za socialisty, ale za „kryptokomunisty“), ovšem jeho argumentace vzbuzuje dojem, že posuzuje

tuto stranu z konce 40. let podle jejího zaměření z poloviny let 50., které bylo přece jen rozdílné [zvláštěji je rovněž to, že mluví velmi málo o Socialistické straně i v tomto období a spíše o socialistech obecně bez ohledu na stranickou příslušnost].

Druhá část posledního celku, nazvaná *Barma a USA*, obsahuje bohatě dokumentovaný přehled americké pomoci Barmě. Je značně kritická k USA — nevyzdvihuje obvykle jednoznačně zdůrazňovaný antikolonialismus americké vlády a autor naopak píše, že „nedůslednost a nejistota ve vztahu ke kolonialismu je trvalým rysem americké zahraniční politiky“ (str. 292) a poukazuje v tomto ohledu na „disparitu mezi americkými prohlášeními a praxí“ (str. 293). Americké vládě a Západu vůbec vytýká hlavně to, že v době pro Barmu nejtěžší ji téměř „odepsali“. Kritizuje SEATO jakožto politiku, jejíž „rozumnost a účinnost byla sporná“, a toleranci, projevovanou USA vůči zbytkům kuomintangských vojsk v Barmě, považuje za „úplnou pošestilost“ (str. 353).

Kam tato velká kritika a zároveň okázale projevované sympatie k barmským vládám směřují, se projevuje až v závěru knihy, v kapitole o stýcích a pomoci „čínsko-sovětského bloku“ Barmě. Rozšiřování styků Barmy (a rozvojových zemí vůbec) se socialistickými státy je sledováno s velkou podezřívavostí „jako strategická zbraň pro provádění jejich [socialistických zemí — J. K.] zahraniční politiky“ a Trager ostře odmítá všechny, kdo tvrdí něco jiného, například že obchod podporuje mírové soužití. Taková argumentace je podle něho „politováníhodná“, protože přehlídí skutečnost, že „samé podstatě a cílům komunistického systému je vlastní dlouhodobý konflikt mezi komunismem a svobodným světem“ (str. 343). Autor v těchto místech vystupuje jako ochránce Barmy a jí podobných zemí před „strašnou hrozbou“ obchodu s komunistickými zeměmi. Podle jeho názoru by se socialistickými zeměmi měly obchodovat (pokud je to vůbec nutné) jen země „technicky pokročilejší a vnitřně stabilnější“, nebo alespoň by „svobodný svět“ neměl připustit, aby nevyšpěl země byly „zahnány do sféry čínsko-sovětské obchodní strategie buď opomenutím nebo jako důsledek chybny americké politiky“ (tamtéž). V závěru podává „komunistickou hrozbu“ tradičním způsobem jakožto hrozbu svobodě národů (str. 353).

Je štěstí, že úvahami tohoto druhu jsou poznamenány pouze závěrečné stránky

této jinak dobré a užitečné knihy o moderní barmské historii.

JINDŘICH KOVÁŘ

Saul Friedländer, *Pius XII. a třetí říše*, Praha, Svoboda 1967, 201 str.

Shodou okolností nastoupil 63letý kardinál Eugenio Pacelli na papežský stolec v březnových dnech 1939, ve dnech pro náš stát tak osudných. Již po čtrnácti dnech měl tak příležitost zaujmout postoj k mimořádně závažné zahraniční politické události — k rozbití Československa a začlenění Čech a Moravy do Hitlerovy říše. Jeden z prvních textů Friedländerovy sbírky dokumentů nás o tomto postoji informuje. Je to telegram německého vyslance ve Vatikánu Diega von Bergena, ve kterém informoval Berlín, že papež odmítl protestovat proti tomuto aktu násilí a „zasahovat tak do dějinného procesu, na němž nemá církev z politického hlediska zájem“.

Tento dokument, ač sám o sobě nenejdůležitější, přece jen předznamenává papežovu politiku krajní snášenlivosti s nacistickým Německem, jak se projevila i v dalších válečných letech.

I když řazení dokumentů je především chronologické, autor střídavě obrací svou pozornost na události, které v jednotlivých letech zkoumaného období (od března 1939 do září 1944) vystupují do popředí: rasové zákony, vyhlazování židů a postoj Vatikánu k těmto ukrutnostem, vztah Svaté stolice k protináboženské politice říše od začátku roku 1942, mezinárodně politická činnost Vatikánu po vojenských porážkách evropských mocností osy od Stalingradu do italského příměří a konečně znovu postoj Vatikánského státu k deportaci italských a maďarských židů. Tady komentovaná sbírka dokumentů nelogicky končí, neboť chybí základní zdroj této publikace — německé diplomatické prameny po říjnu 1943. Při výběru dokumentů, formulaci vysvětlivek, případně i vlastních stanovisek se autor snaží být maximálně objektivní, pokud je taková objektivita možná u člověka, jehož rodiče zahynuli v Osvětimi. I při důrazu na fakta je si však autor vědom poznávacích mezí své metody. Sám v úvodním slově upozorňuje, že „... diplomatické dokumenty nejsou dostatečným pramenem pro historika, jestliže chce zjistit hlubší motivy důležitého rozhodnutí, které by šlo dále než pouhé taktizování“. Tento nedostatek se do určité míry snaží napravit závěrečná úvaha Jaroslava Hra-

ničky, jež nahrazuje doslov Alfreda Grossera u původního vydání (Editions du Seuil, 1964). Autor doslovu se snaží Friedländerovo úzce historické nazírání doplnit širším filosofickým pohledem. Obrací proto pozornost na teoretické základy katolických teologicko-politických představ a přání týkající se budoucího vývoje tohoto světa. Snaží se najít odpověď tam, kde Friedländer otázky pouze klade.

SP

Wege nach Europa. Walter Hallstein und die junge Generation, Pontes-Verlag, Andernach/Rhein 1967, 200 str.

Titulu této publikace je třeba rozumět tak, že *Cesty k Evropě* znamenají celý proud myšlenkového, politického a hospodářského úsilí k dosažení jednoty západní Evropy jako předstupně atlantského partnerství. Mladou generací pak musíme v této souvislosti chápat vysokoškolské studenty jako potenciální uskutečňovatele tohoto cíle a Waltera Hallsteina jako jejího učitele (jímž původně jako univerzitní profesor byl) a jako vzor, který jí cestu k jednotě západní Evropy ukazuje.

Knížka představuje soubor nejdůležitějších projevů W. Hallsteina k uzlovým bodům existence EHS, jednoho z nejzávažnějších faktorů západoevropské integrace. Od samých počátků společenství až do dnešních dnů, kdy bylo mj. rozhodnuto o sloučení výkonných orgánů Montánní unie, Euratomu a EHS, byl rozhodující postavou právě Walter Hallstein. O co usiloval, jaké ideje realizoval a v jakém prostředí politicky pracoval, vyjadřují jednotlivé projevy a zasvěcený úvodní komentář Thea M. Locha. Podtextem těchto projevů ovšem je činnost, o které zde dokumenty nejsou, ale která dopomohla Hallsteinovi k charakteristickému věhlasu pod termínem „Hallsteinova doktrína“. Přitom je až příznačné, jak Adenauerova žáka postihl učitelův osud. V době, kdy se podařilo realizovat určitou etapu sjednocení západoevropských společností v jeden velký prosperující celek, rozpadá se základní premisa budovatele tohoto společenství: antikomunismus. Využití objektivních trendů v ekonomice vysoce zprůměrněných států, mylně navozené falešným politickým záměrem, bylo s úspěchem realizováno, ale politická premisa se jako neobjektivní rozpadá. Snad i to je Cesta k Evropě. Ovšem rozhodně to není ta, kterou chtěl

nastoupit Hallstein. Proto se také iniciátoři sborníku omezili při hodnocení jeho činnosti jen na ty aspekty, kde skutečně obhajoval a účinně prosazoval rozhodnutí Komise učiněná v souladu s objektivními zákonitostmi ekonomického vývoje a kde pak byly také dosaženy pronikavé úspěchy. Pokud šlo o přednostní zájem a těžiště Hallsteinovy činnosti, tj. o politickou unií s jasným a nesmlouvavým antikomunistickým zacílením, tu jenom podtrhli jeho „zanícený idealismus“.

Knížka je však zajímavá nejenom pro tyto teoretizující konfrontace. Poněvadž souborné Hallsteinovy projevy se těžko opatřují, bude kniha jistě představovat zasvěcený pohled do dílny vedoucího činitele EHS i pro zájemce o politickou motivaci západoevropské integrace. Půdná bude zejména pro pracovníky zabývající se poválečným vývojem západního Německa, myšlenkovým světem jeho významných politiků a tehdejším mezinárodním kontextem jejich politických akcí.

STR

Martin Saeter, *Okkupation, Integration, Gleichberechtigung.* Eine Analyse der Deutschen Frage, Norsk Utenrikspolitisk Institut, Oslo 1967, 115 str.

Západní literatury o německé otázce je v současnosti téměř nepřehledné množství. Zcela přirozeně pochází převážná část takových prací z pera západoněmeckých autorů (politiků i vědců), velké množství děl bylo vydáno ve Velké Británii a v USA a také Francouzové nezůstávají pozadu. Výběrovou bibliografii této literatury podává autor recenzované publikace. V seznamu těchto publikací však prozatím téměř vždy scházela práce norská. A je třeba konstatovat, že dílo Martina Saetera velmi významně reprezentuje norské odborníky v této oblasti výzkumu mezinárodních vztahů.

Proč významně? Především proto, že to je dílo vysoce aktuální, metodicky logické, stylisticky jasné a svědčí o neobyčejné autorově informovanosti. Tyto atributy vyplývají do značné míry z autorových podmínek: byl pověřen norskou vládou vypracovat studii k německé otázce, a proto dostal stipendium na studijní pobyt v NSR v letech 1965—1966. Logická metodika či metodicky použitá logika je dána jeho klasickou erudicí historika, který se navíc profesionálně zabývá ve svém ústavu integračními teoriemi.

Rozvržení práce — Úvod do problematiky, Německo rozdělené a integrované,

Politika uvolňování a politika statu quo, Atlantická bezpečnost či evropská jednota, Německá politika na rozcestí — podává historický vývoj otázky: okupace, integrace, zrovnoprávnění, který je v jednotlivých svých etapách uváděn do mezinárodních souvislostí. Působí to jednoduše a je to dokumentováno a analyzováno velmi přesvědčivě. Jako příklad několik citací. „Německá otázka se stala opět aktuální. Souvisí to jednak s krizí atlantické aliance, za druhé s rozvojem vztahů mezi Východem a Západem vůbec a mezi SSSR a USA zvláště. Jako třetí faktor můžeme jmenovat vnitroněmecký vývoj, který dospěl k bodu zvratu. Poválečná éra, charakterizovaná strnulými frontami studené války, minula. Německá otázka, přežitek této epochy, se dožaduje řešení, neboť stojí v cestě celkovému normalizování poměrů jako žádný jiný problém.“ (Úvod, s. 3.) Nebo: „Jakákoli politika zaměřená na překonání rozštěpení Německa se musí opírat o dohodu s východními partnery. To není nic nového, nové na tom je pouze to, že Bonn z toho vyvozuje důsledky. Že se Bonn s určitou pravděpodobností zaměří na kurs zmírňování napětí, vyplývá již ze skutečnosti, že pro něho neexistuje žádná jiná rozumná alternativa, která by vyhovovala německým zájmům. Návrat k atlantické integrační politice nepřichází v úvahu, neboť tato politika právě ztroskotala. Západoevropská integrace v pojetí německých „gaullistů“ je vyloučena, poněvadž nemá většinu a protože si ji de Gaulle nepřejí. Pokračovat ve zbrojení na národní základně nemá v době zmírňování napětí žádný smysl a vedlo by jenom k izolaci Bonnu. Přitom aktivní německá politika zmírňování napětí se dá s velkou pravděpodobností bez velkých obtíží včlenit v celkovou politiku zmírňování napětí sledovanou velmocemi a kromě toho je vlastně jedinou cestou vedoucí k dosažení nejvyššího národního cíle, k sjednocení“ (s. 101). A takových úvah, k jednotlivým uzlovým bodům německé otázky a jejich mezinárodních kontextů, je Saeterova kniha plná. Stojí nejen za přečtení, ale stála by i za překlad.

STRNAD

Norman Kogan, *A Political History of Postwar Italy*, New York, Frederick A. Praeger 1966, 252 str.

Autor knihy, americký profesor politických věd na universitě v Connecticutu, se zabývá problematikou nejnovějších

italských dějin již více než dvacet let. Kromě řady článků vydal knihy *Italy and the Allies* (Cambridge 1956), *The Government of Italy* (New York 1962) a *The Politics of Italian Foreign Policy* (New York 1963). Jsou to dílčí, tematicky užší práce, které autorovi umožnily seznámit se podrobně do hloubky s italskou realitou. Na rozdíl od nich je kniha *A Political History of Postwar Italy* prací syntetickou. Jde o přehled italského politického vývoje za druhé světové války a především v letech 1945—1965. Jako ve všech svých pracích, Kogan se neomezuje ani zde na pouhý popis faktů (i když po stránce faktické i heuristické je kniha velmi solidní), ale veden snahou vysvětlovat a hodnotit jevy přináší podnětné úvahy. Kniha má 14 kapitol. V chronologickém pořadí autor zkoumá jednotlivá období politického vývoje Itálie, bere však v úvahu i vliv ekonomických faktorů. Snaží se určit význam jednotlivých etap v procesu demokratické obnovy země (chápe tento pojem v buržoazním slova smyslu) a měřítkem mu je úspěch, s jakým byly nalezeny nové odpovědi na staré, tradiční problémy italské moderní společnosti. Jednotlivé kapitoly pojednávají o důsledcích druhé světové války pro Itálii a o tom, jak se s nimi vyrovnávala v procesu hospodářské a politické rekonstrukce, o mírových jednáních, charakterizují různé typy italských poválečných vlád až po vlády levého středu. Publikace je doplněna tabulkami, mapami, rejstříkem a bohatou bibliografií.

JANA MRÁZKOVÁ

Claude Julien, *Le Canada dernière chance de l'Europe*, Bernard Grasset, Paris 1965, 294 str.

Autor je dlouholetým redaktorem listu *Le Monde*. Služební záležitosti jej často přivedly na americký kontinent. Zkušenosti i poznatky z těchto cest mu daly podnět k napsání knihy *Le Nouveau Monde*, jejímž doplňkem je kniha *Le Canada dernière chance de l'Europe*.

Je to solidní analýza politického vývoje ve francouzské Kanadě v posledních 20 letech s přihlédnutím ke 400letému historickému vývoji a stavu soužití dvou národností — anglické a francouzské — a k specifické povaze ekonomického vývoje vedle mocného souseda — Spojených států amerických. Autor neanalyzuje problémy Quebecu odtržené. Řešení jeho problémů posuzuje v souvislosti s problémy

celé země, právě tak jako problémy Kanady nepozuává odtrženě od ostatního světa, ale dívá se na ně z hlediska pozice Kanady jako souseda USA a úlohy, kterou může Kanada sehrát vůči Evropě.

Současnou politickou i hospodářskou situaci země považuje za určitou krizi, která dá odpověď na otázky jako například: Zachová si 6 miliónů Francouzů i nadále svůj jazyk a kulturu vůči anglosaské většině? Jak se nová dynamika v ekonomice Quebecu odrazí na hnutí separatistů? Uchová si Kanada hospodářskou samostatnost, když USA již ovládají více než 60 % jejího hospodářství?

Podrobně se zabývá obdobím vlády Maurice Duplessise, vůdce konzervativní strany Quebecu Union Nationale, v letech 1936—1939 a 1944—1960. Neschvaluje jeho frankofonní šovinismus, klerikalismus a udržování zpátečnických metod ve školství, což má za následek nedostatek kvalifikovaných sil v oborech přírodních a technických věd, jež by mohly přispět k industrializaci Quebecu a čelit amerikanizaci země. Podle autora M. Duplessis zaprodal značnou část přírodních zdrojů Kanady zahraničnímu kapitálu, který financoval jeho volební pokladny. Po jeho odchodu nastoupila liberální vláda Jeana Lesage (červen 1960), která vnesla do života provincie nově liberálnější ovzduší. Autor spojuje s odchodem M. Duplessise nástup nového dynamičtějšího a smělejšího nacionalismu. Analyzuje hnutí separatistů. Přestože jako Francouz vítá snahy francouzských Kanadánů zachovat si svůj jazyk a kulturu a zamýšlí se nad tím, jak nejučinněji by si francouzská provincie zlepšila svou pozici v rámci Kanady, pohlíží na cíle separatistů, velmi kriticky a některé z nich, jako například osamostatnění Quebecu nebo vytvoření jakéhosi frankofonního Commonwealthu s Francií, pokládá za myšlenky čistě akademické. Rovněž nesouhlasí s tvrzením separatistů, že vedou boj za samostatnost po boku národů Asie a Afriky usilujících o svoje osvobození, neboť Quebec není kolonií Ottawy a Ottawa není kolonií USA.

Za nejdůležitějšího činitele v zlepšení pozice Quebecu vůči ostatní Kanadě a váhy Kanady vůči USA považuje zvýšení ekonomického potenciálu. Píše: „Industrializace Quebecu je podmínkou jeho budoucnosti. Veškeré úsilí zachovat francouzskou kulturu je odsouzeno k zániku, jestliže se hospodářství této provincie rychle nevyvine...“ (S. 122.) Totéž platí o Kanadě jako celku v jejím boji o udržení politické a hospodářské samostatnosti po

boku USA. V momentu, zda Kanada udrží své pozice i nadále anebo se stane filiálkou Spojených států, vidí autor velkou, poslední příležitost Evropy. Neboť Kanada je podle jeho názoru tím jazyčkem na váze, který vyrovná poměr sil mezi Evropou a USA. Zmocní-li se USA kanadského přírodního bohatství a průmyslu, nebude Evropa již rovnocenným partnerem USA. Evropa by proto měla vidět v Kanadě spojence, který jí pomůže udržet rovnováhu s USA a její místo ve světě.

Kniha je doplněna tabulkami, grafy a bibliografií.

KO

Donald T. Brash, *American Investment in Australian Industry*, Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press 1966, 366 str.

Práce je rozvržena do jedenácti kapitol, má množství tabulek a grafů, vyniká neobyčejně obsáhlou bibliografií, odkazuje ve dvou rejstřících na seznam zkoumaných firem, takže po stránce formální splňuje podmínky solidní vědecké práce. A přesto neodpovídá na hlavní otázky, které si odborník a nakonec neodborník jistě položí v souvislosti s celkovou otázkou či problémem zahraničních investic vůbec. Jedna taková otázka může znít: Jaký je celkový vliv zahraničních investic na australský národní důchod? Anebo: Jaký je výsledný efekt zahraničních investic na australskou platební bilanci? Nebo se zcela prostě můžeme zeptat: Jaké poslání sleduje tato práce? Jistě by bylo pokrytecké přehlížet, že si tyto otázky položil i autor a že k nim zaujal i své stanovisko. Jeho odpověď na ně sice neodpovídá, avšak vymezuje docela přesně, o co mu šlo, tj. o empirickou fakticitní práci, která se nevyhýbá ani polemickým politickoekonomickým problémům, ovšem neanalyzuje, nýbrž maximálně suše odkazuje do příslušných mezí mluvou cifer, fakt, konstatování. Nejde tudíž o výklad a prosazování určité teoretické doktríny, nýbrž o fotografii, empirický pohled, a co je nejdůležitější, o aplikaci moderních, převážně amerických statistických, sociometrických a dotazníkových metod. Tím je tato práce důležitá. Autor je v současnosti expertem Mezinárodní banky pro obnovu a rozvoj ve Washingtonu. V této funkci je denně ve styku s obdobnou problematikou v souvislosti s činností banky. Již z tohoto hlediska je jeho přístup zajímavý i v případě takové země, jako je Austrálie.

Z několika důvodů: Po Kanadě je to Austrálie, kde dolar vytlačuje zcela suverénně libru. V oblasti libry jediná země, která ještě není zcela v jeho moci, je Velká Británie. V těchto oblastech postupuje americký kapitál přímo bez převodných pák mezinárodních institucí. Jinak je tomu v zemích hospodářsky méně vyvinutých, zde hraje již svou úlohu i Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj, a to z pochopitelných politických důvodů. Na formy jejího odborného přístupu k investiční problematice ukazuje mj. právě i Brashowa práce.

STR

So sehen sie sich. (USA, Sowjetunion, China, Frankreich, Grossbritannien, Deutschland.) Hersg. von Hans-Joachim Netzer. Köln, Wissenschaft und Politik 1967, 144 str.

V úvodu zdůrazňuje vydavatel sborníku smysl a význam toho, jak se která země sama hodnotí. Toto hodnocení sama sebe je součástí národního povědomí, je subjektivní a egocentrické, avšak je mocnou realitou v mezinárodních vztazích, s níž je třeba počítat.

Sborník tvoří šest statí různých autorů, které jsou věnovány vždy jedné zemi — USA, SSSR, ČLR, Francii, Velké Británii a NSR. Jednotlivé studie se značně liší v pojetí i metodě, všechny jsou však svým způsobem zajímavé, i tehdy, je-li pohled značně zaujatý, jak je tomu v případě SSSR.

Autor studie o USA považuje Spojené státy za národ s relativně nejmladším nacionalismem. Tento nacionalismus se neustále živelně utvrzuje. Zdá se, že příčinou toho je kromě hrstí na příslušnost k tomuto novému národu i notná dávka vědomé či podvědomé nejistoty, zda přetechnizovaná civilizace je vůbec schopna vyvážit staré kultury Evropy. To dokazuje mj. i skupování, napodobování a kopírování historických památek a uměleckých děl. Kritériem průměrného Američana při hodnocení jakékoliv země je míra možnosti „svobodného podnikání“, pojatého však velice široce, spíše jako vztah individua ke společnosti i přírodě, a právo osobní nedotknutelnosti při jednání v mezích zákona.

Pro Američany je charakteristická jejich snižená schopnost vymyslet se do cítění a reagování jiných národů. Nadměrným zdůrazňováním idealizovaného amerikanismu se ve světě často sami izolují. Vcelku autor považuje typického Ame-

ričana za nehotový typ a domnívá se, že úsilí představit se světu ve vylepšeném světle nebylo dosud příliš úspěšné.

Ve studii o SSSR se neúměrně psychologizuje a generalizuje: národy SSSR autor považuje vcelku za nepolitické proto, že z hlediska buržoazní sociologie pry u nich pozoruje málo politické vůle (!). Ani úsilí o řešení zásadních, komplexních problémů u něho nenalézá pochopení, naopak z něho odvozuje domněnku o určitém národním pocitu méněcennosti, který prý je vědomě kompenzován velkorysími plány a akcemi.

Autor studie o ČLR uvádí rozporné politiky bezprostředních i vzdálených politických partnerů, ve kterých se mísí naděje se strachem, neboť nikdo — ani Číňané sami — nemohou spolehlivě odpovědět na otázky po dalším vývoji. Dlouhá kulturní tradice „země středu“ vytváří předpoklady k sebevědomí, které je jedněm povzbuzením a druhým výhrůzkou; pokud toto sebevědomí vyústí v nacionalismus, pak jsou obavy na místě. O kulturním přínosu Číny nikdo nepochybuje, přebujelá nacionální cítění spojené se zbožňováním ozbrojené moci však vyvolává pochybnosti, neboť každá přebujelá moc má snahu po sebeuplatnění... Úsilí o ekonomickou autarkii, zdůrazňování historických práv na všechna území, která byla kdy pod čínskou nadvládou, demografická exploze se svými sociálními důsledky a přesvědčování sama sebe o poslání čínských národů skončit s válkami poslední válkou — to jsou skutečnosti, ve kterých autor vidí hrozbu okolinímu světu. Je zajímavé, že v podstatě totéž říká i o Tchaj-wanu.

Francie byla donedávna země, jež byla sama sebou nadmíru spokojená, a to přes trvalé vnitřní napětí a značnou politickou labilitu. Povědomí předního kulturního a humanistického činitele bylo velmi silné a vnější svět Francouze v tomto vysokém mínění o sobě v podstatě utvrzoval. Typickým nositelem těchto představ a ambicí je Charles de Gaulle.

Zlom v tomto sebeocenění nastal koncem třicátých let; přispěl k tomu šok z porážky roku 1940 a postoj spojenců k poražené Francii jako k chudému příbuznému. Tento ústup ze slávy vyvolal jistou přecitlivělost; po dalších dvou prohraných koloniálních válkách v Indočíně a Alžírsku se přidružila i vnitřní nejistota.

Generál de Gaulle přistoupil k posilování oslabeného postavení Francie ve světové politice akcentováním domnělé civilizací role Francie, pokouší se občas

pasovat se na mluvčího třetího světa ve světové politice a zprostředkovatele mezi zeměmi Západu a Východu. Důležitou roli při tom všem hrají zářlivost a závist, ale i pohrdání vůči USA, které vidí jako parvenu ve světové politice. Je zde ještě zvláštní vztah ke dvěma sousedům a současně rivalům, kteří jsou navíc oba chráněnci USA — k Velké Británii a NSR. De Gaullova Francie je však ochotna oba dva akceptovat za předpokladu, že nebudou nadměrně koketovat s USA a vyzdvihovat se nad Francii.

Reálným východiskem těchto nálad je poměrně dobrý stav francouzské ekonomiky a jistá renesance národa, který bude mít do roku 1970 plnou polovinu příslušníků mladších 30 let.

Anglický termín *reasonable*, obvykle překládaný jako rozumný, je velice výstižný pro cítění anglického národa. Insulární povaze země odpovídá určité pohroužení v sebe a vypěstovaná sebekontrola. Pro Británii jsou určující dvě skutečnosti: 1. nejnižší podíl zemědělského obyvatelstva vůbec (pouze 3,5% pracujících), takže vlastní výroba zajišťuje pouhou polovinu nezbytných potravin; z toho pak plyne mimořádná důležitost zahraničního obchodu, který musí vyvážet, aby zajistil chybějící potraviny; 2. převaha městského obyvatelstva; v pěti velkoměstských konglomeracích střední Anglie rozložených v obdélníku o rozloze 100 x 200 km žije 30,000,000 obyvatel. Přes tuto neobyčejnou koncentraci je však ve značné míře udržován tradiční maloměstský ráz prostředí i způsob života. Toto úsilí se zdá pro Brity charakteristické.

Politickou sféru charakterizují dvě kategorie — monarchie a parlamentarismus. Přetrvaly staletí a jsou přijímány tak, jako by měly ještě další staletí přežít. V politice i ekonomice dále přetrvává mýtus nadřazenosti gentlemana nad sebekvalifikovanějším odborníkem, neboť prvý prý má široký rozhled bez omezeností odborníka, zatímco druhému překáže její jeho konkrétní znalosti v získávání přehledu. Při obsazování klíčových pozic je vždy dávana přednost prvému — a podle autora se to zpravidla osvědčuje, ať už jsou skutečné příčiny jakékoliv. Naproti tomu heslo „property — owning democracy“ lze celkem snadno vyvracet — vždyť jediné procento nejmajetnějších disponuje 43% veškerého mobilního kapitálu, zatímco v USA „pouhými“ 24%!

Britských sebeklamů je řada, zvláště závažný je v pojetí bývalé „splendid isolation“: Británie je a byla už dávno jednou ze zemí přímo životně spjatých se

zahraničím a do značné míry na něm závislých.

V poslední studii, věnované Německu, autor prohlašuje, že bývalé německé hodnoty jako kázeň, pořádkumilovnost, píle, přesnost, čistotnost aj. byly v západoněmeckém povědomí nahrazeny hodnotami hospodářského úspěchu, vysokého příjmu, zahraničních cest a dovolených, reprezentačním vozidlem, užíváním života... Přitom však autor upozorňuje, že v NDR s uskutečněnou sociální revolucí je hierarchie hodnot podstatně odlišná; vede těchto dvou pojetí však autor naznačuje ještě třetí — fyzicky vyhaslé, ale v německém cítění přežívající pojetí bismarkovské říšské myšlenky chápané jako celoněmecký a všenněmecký činitel. Příčiny jsou podle autora v příliš pozdním zrodu Německa bez adekvátní nosné státní myšlenky. Tak vznikla půda pro rozvoj hektického nacionalismu, který po prohrané válce a z pocitu historické krivdy přerostl v nacismus. Německo bylo opožděně konstituovaným jednotným národem se specifickým rozporem vysoké technické vyspělosti podřízené v podstatě feudální státnosti. Srůstání národní buržoazie s junkerskými feudály [a ne naopak] vedlo ve svých důsledcích na smetání.

Německo získalo tvrdé poučení; muselo platit krví, zříceninami a zmarem za to, co předtím šířilo po světě. Přeexponovaný nacionalismus a konzervativní lpění na historických nositelích moci přivodilo totální neúspěch německé politiky. Avšak sama katastrofa, která se zdála být mezníkem mezi starým a novým, není schopna zajistit automatické převážení moderních politických koncepcí, jak dokazují zesilující neonacistické tendence v západoněmeckém politickém životě.

K některým studiím, a tím spíše k dílčím tvrzením lze mítí oprávněné výhrady. Hodnota sborníku záleží v postavení charakteristik — byť subjektivních — podle sebe tak, že dovolují vzájemné srovnávání přístupu i výsledků rozborů.

L. KUČERA

Firmin Oulés, *Economic Planning and Democracy*, Penguin Books Ltd., Harmondsworth, Middlesex, England. Poprvé publikováno v roce 1966. Z francouzštiny do angličtiny přeložil R. H. Barry. 379 str.

Tuto knihu si jistě každý ekonom přečte se zájmem. I když se zabývá rozbo-

rem ekonomiky západních zemí, je v ní dost cenných poznatků i pro nás, především v současném stadiu uplatňování nové soustavy řízení národního hospodářství.

Kniha má 379 stran a autor jich plně využívá k tomu, aby dokázal, že plánování je nutné, proč je nutné a jakých metod je možno použít k jeho nejefektivnějším výsledkům, které zase podmiňují všeobecnou životní úroveň. Autor odhaluje síly, které určují ekonomiku, jejich vzájemnou závislost. A zde značně figuruje funkce trhu a úloha hospodářských informací, které ukazují nutnou součinnost všech faktorů hospodářského a společenského mechanismu. Tyto pravdivé informace jsou základem pružného „osvícenského plánování“, podle autora nejefektivnější formy plánování uvádějící v soulad svobodu jednotlivců, podniků, společnosti a moderní technologie. Zdůrazňuje, že jen plánování je technikou činnosti, kterou mohou být vyřešeny problémy současnosti. Technika, má-li být efektivní — musí být dokonale využita. Výsledky tedy závisí na schopnostech těch, kteří ji používají, a na ekonomických, statistických, finančních a sociálních institucích, které mají plánovači k dispozici. A mají-li být ekonomické instituce efektivní, musí být odděleny od institucí politických. Sovětský systém plánování uvádí za příklad, kde tato závislost existuje a který proto není použitelný ve „svobodném světě“.

Kniha je zajímavá i množstvím faktů, které autor nashromáždil o hospodářském vývoji západních zemí od roku 1860 až

do roku 1963. Z porovnávání jejich hospodářské úrovně a způsobů, jakých ke svému rozvoji používaly, vyvozuje, že právě správným plánováním bylo dosaženo vysokého hospodářského růstu a že plánování neznamená socializaci. Poukazuje zde i na úlohu plánování v SSSR, které mu zajistilo tak vysoké tempo rozvoje. Značnou pozornost věnuje hospodářskému vývoji vyspělých kapitalistických zemí v 60. letech a nutnosti plánování v celoevropském měřítku.

Důležitou součástí je problém vztahu hospodářského plánování a demokracie, vyjádřený již v názvu knihy. Autor mu věnuje značnou pozornost a dochází k závěrům, že plánování demokracii nepotlačuje. Plánování vyžaduje spolupráci všech jednotlivců společnosti. Každý její člen si musí uvědomit, že společná disciplína je základem jejich činnosti, jejich svobody, protože je neoddělitelná od svobody v rámci společnosti.

Autor Firmin Oulès je představitelem „nové lausannské školy ekonomů“. Je hlasatelem *osvícenského plánování*. Narodil se v roce 1904 ve Francii. Studoval práva a ekonomiku na universitě v Toulouse a v Paříži. Od roku 1940 je profesorem ekonomických věd na universitě v Lausanne. Publikoval velký počet knih a statí o mezinárodním obchodu, o ekonomické teorii všeobecně, o ekonomickém plánování v průmyslových zemích a o ekonomických požadavcích technického pokroku. Nyní se zabývá studiem cenové politiky.

JARMILA SOLDÁNOVÁ